

Vadovėlio *Elementarz dla szkół parafialnych narodowych*, 1785, autorius **Grzegorz Piramowicz**, viršelio faksimilė. Edukacinės komisijos pedagoginė provincijos biblioteka Varšuvoje

Vadovėlio *Opisanie roślin w prowincyi W. X. L. naturalnie rosnących według układu Linneusza* przez **X. B. S. Jundzillą S. P.**, viršelio faksimilė. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, L-18/882

Kolekcinė moneta

Abiejų Tautų Respublikos Edukacinės komisijos 250 metų sukakčiai

Nominalas 10 eurų
Metalas sidabras Ag 925
Skersmuo 34,00 mm
Masė (svoris) 23,30 g

Paviršiaus kokybė PROOF
Briaunoje užrašas „1773“, skirtukas – laurų šakelė
Dailininkas Giedrius Paulauskis

Išleidimo laikas 2023 m. spalio 12 d.
Tiražas 3 000 vnt.
Kaina 72,00 Eur (su PVM)
Nukaldinta UAB Lietuvos monetų kalykloje

10 eurų moneta

Abiejų Tautų Respublikos Edukacinė komisija

Vilniaus vyskupas kunigaikštis Ignatas
Jokūbas Masalskis
(1726–1794)

Nežinomas Lietuvos XVIII a. dailininkas.
Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, T-4120

Lietuvos vyriausiosios mokyklos (Vilniaus
universiteto) rektorius, astronomas
Martynas Počobutas-Odlanickis
(1728–1810)

Dail. Juozapas Oleškevičius (1777–1830), 1810.
Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, T-2138

1773 m. spalio 14 d. Abiejų Tautų Respublikos Seimo nutarimu įkurta Tautinė edukacijos komisija (lenk. *Komisja Edukacji Narodowej*), lietuvių raštijoje įgijusi Edukacinės komisijos pavadinimą, buvo pirmoji Europoje švietimo ministerija, atsakinga už mokyklų sistemos organizavimą, administravimą bei ugdymo turinį. Edukacinei komisijai buvo pavesta kontroliuoti visas Lenkijos karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės akademijas, aukštąsias mokyklas, akademines bendruomenes ir viešąsias mokyklas, taip pat modernizuoti ir supasaulietinti ugdymo turinį. Ekonominį švietimo sistemos reformos pagrindą sudarė 1773 m. panaikinto Jėzuitų ordino nuosavybė, kurią administruoti buvo pavesta Edukacinei komisijai.

Edukacinės komisijos įsteigimas liudijo Apšvietos epochos idėjų perėmimą Abiejų Tautų Respublikoje. Tikėjimas žmogiškojo proto galia subrandino mintį, kad valstybės santvarka yra tiesiogiai susijusi su jos edukacine sistema, todėl negalima įgyvendinti jokio esminio valdymo pokyčio, sykiu nepakeičiant edukacijos sistemos. Šia filosofo Claude Adrien Helvétius (1715–1771) išplėtotą įžvalgą rėmėsi Respublikos reformatoriai, 1773 m. Varšuvoje susirinkusiame Seime ėmėsi radikalios valstybės pertvarkos. Sustiprinti ir modernizuoti pirmojo padalijimo katastrofą išgyvenusią Respubliką buvo tikimasi per švietimą – iškeltas tikslas sukurti sistemą, padėsiančią išugdyti pažangiai mąstančių, išsilavinusių ir tarnauti Tėvynei pasirengusių jaunuolių kartą, užtikrinsiančią valstybės klestėjimą. Rengiant švietimo reformos projektą aktyviai dalyvavo Lietuvos atstovai – Lietuvos vicekancleris Jokimas Liutauras Chreptavičius (1729–1812) ir Vilniaus vyskupas kunigaikštis Ignatas Jokūbas Masalskis (1726–1794), jis tapo pirmuoju Edukacinės komisijos pirmininku.

Iš aštuonių (nuo 1776 m. – dvylikos) narių Seimo sudaryta Edukacinė komisija buvo pirmą po Liublino unijos Lietuvai ir Lenkijai bendra valstybinė institucija, tačiau švietimo administravimo atžvilgiu buvo išlaikytas šalių atskirumas. Respublika buvo padalyta į Lenkijos ir Lietuvos švietimo provincijas, o pastarosios – į švietimo departamentus. 1781 m. švietimo provincijos buvo suskirstytos į švietimo apygardas. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje veikė 4 švietimo apygardos: Lietuvos, Naugarduko, Palenkės (Polesės) ir Žemaitijos. Kiekviena provincija turėjo po vieną aukštąją (vyriausiąją) mokyklą: Lenkija – Krokuvos universitetą, Lietuva – Vilniaus universitetą, jos kontroliavo ir administravo visą mokyklų tinklą. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiosios mokyklos rektorius astronomas Martynas Počobutas (1728–1810) ne tik pertvarkė Vilniaus universitetą, įvesdamas modernią organizacinę struktūrą ir kviesdamasis profesorių iš užsienio, bet ir iškėlė astronomijos tyrimus į pasaulinį lygį. Ekonominės fiziokratų nuostatas švietime plėtojo Vilniaus universiteto profesorius, Prigimtinės teisės katedros vedėjas Jeronimas Strojnovskis (1752–1815), savo tyrimus apibendrinęs 1785 m. išleistame veikalė „Prigimtinės, politinės teisės, politinės ekonomijos ir tarptautinės teisės mokslas“ (*Nauka prawa przyrodzonego, politycznego, ekonomiki politycznej i prawa narodów*. Wilno, 1785).

Reformuojant švietimo sistemą ypatingas dėmesys buvo skiriamas ugdymo turiniui. Atnaujintą mokymo programą sudarė humanitariniai, visuomeniniai, gamtos ir tikslieji mokslai, kurie imti sieti su praktika bei nauda krašto ekonomikai. Ugdymo programos rėmėsi filosofų John Locke (1632–1704) ir David Hume (1711–1776) suformuluotais gamtos pažinimo principais bei Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) prigimtinės pedagogikos metmenimis. Greta matematikos, geometrijos, algebros, zoologijos, mineralogijos, botanikos pamokų buvo įvestos žemės ūkio, daržininkystės pamokos. Istorija tapo atskiru dėstomuoju dalyku. Jėzuitų mokyklose vartota dėstomoji lotynų kalba pakeista į lenkų, įvestas modernių kalbų – vokiečių ir prancūzų – mokymas. Lietuvių kalba netapo dėstomuoju dalyku. Ugdymo turinį papildė pasaulietinis moralės mokslas, kuris tapo įvadu į plačiąją prasme suprantamą (prigimtine, civilinę, politinę ir tautų) teisę. Humanitarinių ir visuomenės dalykų ciklas Edukacinės komisijos mokyklų mokiniams skiepėjo Apšvietos epochos filosofijos principais pagrįstą pasaulio suvokimą, o kartu diegė pilietiškumą, patriotizmą ir tautiškumą – naujojo ugdymo pagrindą.

Originalių, modernių vadovėlių rengimu rūpinosi 1775 m. prie Edukacinės komisijos įsteigta Vadovėlių rengimo draugija, o nuo 1780 m. pradėta sistemingai rengti mokytojus. Pirmasis Mokytojų rengimo institutas atidarytas Krokuvos universitete. 1783 m. analogiška institucija įkurta Vilniuje. Kasmet į studijas Mokytojų institute (seminarijoje) būdavo priimama po 21 kandidatą. 1783–1793 m. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausioje mokykloje studijavo 69 kandidatai, 62 iš jų sėkmingai užbaigė studijas.

Edukacinės komisijos veiklos laikotarpiu Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje išsiplėtė pradinii ir vidurinių mokyklų tinklas. Apie 80 proc. mokyklas lankiusių mokinių buvo valstiečių ir miestelėnų vaikai. 1774 m. paskelbtuose „Nurodymuose parapišems mokykloms“ buvo pabrėžta, kad mokykloje vienodai reikia traktuoti visus vaikus, neatsižvelgiant į jų socialinę kilmę, kadangi „bajorų vaikai, lygiai kaip valstiečių, visuomenėje nėra niekas kitas, tik vaikai“.

Modernizavus švietimo sistemą ir pakeitus ugdymo turinį, buvo padėti pagrindai formuoti pasaulietinei Lietuvos ir Lenkijos inteligentijai. Edukacinės komisijos reformuotose mokyklose išaugo ir subrendo nauja, modernią tautos ir tautinės valstybės sampratą puoselėjanti bajorų karta, o kartu į politinį, visuomeninį, kultūrinį valstybės gyvenimą įsijungė ir išsimokslinę miestiečių bei pasiturinčių valstiečių vaikai. Naujoji karta propagavo laisvės, lygybės, brolybės idėjas, atvedusias Respublikos visuomenę į 1791 m. Gegužės 3-iosios Konstitucijos epochą ir 1794 m. sukilimą. Sužlugdžius Abiejų Tautų Respubliką, buvusios Edukacinės komisijos pagrindu 1797 m. buvo sudaryta Viešojo švietimo (edukacinė) komisija Lietuvos gubernijoms, pakaitomis vadinta ir Lietuvos edukacine komisija. 1803 m. Rusijoje pradėjus vykdyti švietimo reformą, Lietuvos edukacinė komisija buvo panaikinta, jos funkcijas perėmė Vilniaus universitetas.

Prof. dr. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė

Vilniaus vyskupas, Vilniaus
universiteto rektorius
Jeronimas Strojnovskis
(1752–1815)

Dail. Juozapas Peška (1767–1831),
Vilnius, 1806–1814.
Bažnytinio paveldo muziejus,
T-2148

Edukacinės komisijos steigimo iniciatorius,
Lietuvos vicekancleris
Jokimas Liutauras Chreptavičius
(1729–1812)

Dail. Joseph Grassi.
Puškinio valstybinis dailės muziejus
Wikimedia Commons